

Ознамець Анастасія Анатоліївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
професор кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Красницька А. В.

ПОЛІСЕМІЯ, ОМОНІМІЯ, СИНОНІМІЯ, ПАРОНІМІЯ В УСНОМУ ТА ПИСЕМНОМУ МОВЛЕННІ ЮРИСТА

Якщо у загальній мові властивості синонімії, полісемії, омонімії розглядаються як безперечні позитивні ознаки, в термінологічних системах вони оцінюються як недоліки. Причиною багатьох помилок в усному та писемному мовленні юристів є невміння обрати серед синонімів єдине придатне в певній ситуації слово, невміння розрізнати пароніми в професійному мовленні. Синоніми, пароніми, багатозначні слова, омоніми в термінології є явищем небажаним, але цілком реальним. П. С. Дудик зауважує, що багата, розвинена лексика забезпечує тонше сприйняття навколишнього світу, глибше проникнення в нього і точніше мислення як для всього суспільства, так і для кожного окремого індивіда, що володіє цим багатством. Тому юристові необхідно добре знати синонімічні, паронімічні та омонімічні можливості української мови [1].

У мові права поширені багатозначні слова (наявність у слова двох і більше значень). Джерелом багатозначності є переносне значення слова. Розвиток багатозначності відбувається на основі схожості, суміжності, функціональної близькості: *акт, акцепт, арешт, апелювати, захисник, обвинувачення, опонент, посвідчувати, провокація, санкція, справа, стаття, суд, суддя* та інші. [2, с. 174]. У правових актах як різновиди полісемії найчастіше використовують метафори (наприклад, *акт дізнання – процесуальний акт – статевий акт – акт вандалізму*) та метонімію (наприклад: *зупинка руху* (певна дія) – *автомобільна зупинка* (місце зупинки транспорту)). Цілком справедливо зазначено, що полісемія є небажаним явищем і суттєвим недоліком терміносистеми. Основна ознака терміна, без якої він не може виконувати функцію позначення суто певного поняття – його однозначність, а співвіднесеність терміна з поняттям передбачає його моносемантичність. Що конкретніше місце терміна в системі, тим він точніше, адже різні значення одного слова стають до кінця зрозумілими тільки в контексті, у сполученні з іншими словами. В юриспруденції особливе значення має точність вираження думки [2, с. 172].

Для юридичної термінології також характерними є омоніми – слова, що однаково звучать, але мають різне значення. «Омонімія – це звуковий збіг однакових за формою слів, семантично не пов'язаних

між собою (напр., *мати* (іменник – *моя мати*) – *мати* (дієслово – *я маю будинок за містом*); *строк* (час виконання певної правової чи договірної дії: *строк оскарження*) – *строк* (період позбавлення волі внаслідок вчинення злочину: *строк затримання*); *імунітет* (надання кому-небудь виняткового права не підпадати під дію деяких загальних законів: *імунітет слідчого*) – *імунітет* (несприятливість організмів до збудників хвороб)» [2, с. 173]. Н. В. Руколянська вказує на те, що одним із найважливіших аспектів єдності юридичної термінології є необхідність уникнення в законодавчих текстах термінів із різним значенням і однаковим звуковим складом [3, с. 96]. Через термінологічну омонімію можуть змішуватися значення слів у нормативно-правовому чи індивідуальному акті, тому її слід уникати, намагаючись дотримуватися принципу єдності юридичної термінології. Позначення різних понять однаковим терміном потребує його додаткового тлумачення та є передумовою помилок у правозастосовній практиці. Чим менше в мові термінів, які є омонімами загальноживаних слів, тим менше виникає непорозумінь у формуванні наукових дефініцій.

Коли необхідно досягти бездоганної за формою мови, якнайточніше висловити свої думки та почуття, добирають синоніми (слова, які мають близьке або тотожне значення, але відрізняються звучанням, наприклад: *професія, фах, спеціальність; аргумент, доказ, обґрунтування, підстава*). В українській юридичній термінології синонімія є звичним явищем. У праві існує чимало різних мовних позначень одного й того самого поняття, наприклад: *винятковий стан – надзвичайний стан; нерухоме майно – нерухомість; професія – фах – спеціальність; трудовий договір – трудовий контракт; екопроблематика – екологічна проблематика; спонукання – втягнення – схилення – залучення*.

Незважаючи на те, що синоніми найточніше і найповніше висловлюють думки, допомагають знайти найдоречніший спосіб висловлення, синоніми небажані, навіть шкідливі, тому що руйнують термін як дефінітивну одиницю системи. Цілком доречно зазначено, що вживання синонімів у юридичних документах є порушенням єдності юридичної термінології. Їх використання має бути мінімальним. Надлишкове ж використання синонімів у юридичних документах може призвести до порушення законності, породжує плутанину, труднощі при тлумаченні норм (напр., *підлог, підробка, підроблення, фальсифікація*). Термін не повинен мати синонімів, тому що головне у правовому документі – це точність [2, с. 178]. Наявність синонімів у текстах нормативно-правових актів призводить до непорозуміння, до необхідності давати додаткові роз'яснення. Для забезпечення єдності юридичної термінології необхідно, щоб при позначенні у тексті певного поняття послідовно вживався один і той же термін [4, с. 58].

Також характерними для юридичної термінології є пароніми – слова, які мають подібності у морфологічній будові, але розрізняються за значенням, наприклад: *протягом – на протязі, дисциплінований –*

дисциплінарний, дійовий – діючий – діяльний, ділянка – діляниця. А. В. Красницька слушно зауважує, що при вживанні паронімів основну увагу слід приділяти саме їх змістовій відмінності. Використовувати пароніми відповідно до їх значення особливо важливо юристам, тому що до їх мовлення висувається вимога граничної точності. А тим часом багато юристів в усному й писемному мовленні не розрізняють слів-паронімів. Скажімо, *гарант* є юридичним терміном, який позначає того, хто дає гарантію в чомусь, а *гарантія* – це записка чи умова, що забезпечує успіх чогось. *Загрожувати* означає становити небезпеку, створювати небезпеку, а *погрожувати* – залякувати чим-небудь, нахвалитися, грозити покаранням. *Трасат* – особа, якій наказано сплатити за переказним векселем, а *трасант* – особа, яка видає іншій особі переказний вексель [2, с. 181]. Пароніми потребують особливої уваги та примушують задуматися над значенням слів, оскільки, змішування паронімів призводить до перекручення думки та мовленнєвих помилок. Помилковим є, наприклад, таке змішування паронімів: *обумовлювати* – *зумовлювати*, *винагорода* – *нагорода*, *страховик* – *страхувальник*, *ліцензіар* – *ліцензіат*, *гарант* – *гарантія*. Неправильне вживання слів-паронімів у повсякденному мовленні призводить до непорозуміння,

Таким чином, точність викладу текстів нормативно-правових актів не передбачає використання зі стилістичною метою полісемічних, омонімічних, синонімічних, паронімічних слів і термінів; вони вважаються небажаним явищем, оскільки ці процеси порушують однозначність і точність текстів правової сфери, викликають труднощі при тлумаченні певного терміна, призводять до непорозумінь.

Список використаних джерел

1. Дудик П. С. Стилістика української мови : навч. посіб. Київ : Академія, 2005. 368 с.
2. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування : посібник. Вид. 2-ге, допов. і переробл. Київ : Парламентське вид-во, 2006. 528 с.
3. Руколяньська Н.В. Лексичні омоніми в текстах статей чинного Кримінально-процесуального кодексу України. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*. Тези доповідей. Київ, 2008.
4. Красницька А. В. Лінгвістична та змістова інформаційна надмірність у текстах нормативно-правових актів (на прикладі Кримінального, Кримінального процесуального, Цивільного кодексів України). *Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук. 2011–2012*. Тези наук. допов. та повідомлень на круглих столах 30 листопада 2011 року, 26 та 30 січня 2012 року. Київ : Націон. університет “Києво-Могилянська академія”, 2012. С. 15–17.